

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

*Віктор Шандригось,
декан факультету фізичного виховання
Петро Ладика,
завідувач кафедри теорії і методики
олімпійського та професійного спорту
Альона Канюка,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
освітньої програми «Фізична культура і спорт»*

Вступ. В умовах воєнного стану дисбаланс між процесами виробництва, розподілу і споживання сприяє виникненню деструктивних явищ на ринку праці, що полягає у невідповідності між попитом на робочу силу, кваліфікації, компетентності та пропозиціями за галузями, регіонами, професійними групами. В Україні на сьогодні спостерігається структурний дисбаланс ринку праці, за якого претенденти на робочі місця не володіють професійними компетенціями, навичками, кваліфікаціями, що необхідні роботодавцям [8].

Професійно-кваліфікаційний дисбаланс робочої сили є однією зі складних проблем, що заважає ефективному функціонуванню вітчизняного ринку праці та його розвитку. Особливо це відчувається на регіональному та локальному рівнях, що призводить до існування таких явищ, як структурне безробіття, кваліфікаційна яма («кваліфікаційна яма», *це ситуація на ринку праці, за якої компетенції працівників або надлишкові, або недостатні для роботи, яку вони виконують (skills mismatch)*). Термін є не зовсім точним перекладом англomовного терміну «*skills mismatch*», або «невідповідність кваліфікації»), кваліфікаційний розрив. Цифровізація економіки та освіти, зміни в організації виробництва є ключовими чинниками, які зумовлюють зрушення у сфері трудових відносин і поширення нових форм зайнятості. Зміни в структурі та формах зайнятості впливають на систему цінностей сучасного працівника, поглиблюючи диференціацію на ринку праці [6].

У звіті Світового банку «Дослідження сфери освіти в Україні. До більшої результативності, справедливості та ефективності» зазначено, що система підготовки кваліфікованих кадрів досі не відповідає потребам національної економіки і суспільства у фахівцях [11]. Причина, на нашу думку, криється у відсутності налагодженої схеми партнерських зв'язків між бізнесом, роботодавцями, ринком праці й закладами освіти. Застарілі стандарти української освіти не встигають за технологічним прогресом, інноваціями та

щораз більшим попитом на релевантних економічних та соціокультурних викликах фахівців. У результаті маємо ринок праці, що характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту і пропозиції робочої сили. Тому об'єктивною є потреба в підвищенні якості підготовки фахівців з урахуванням освітніх і суспільних викликів, вимог світового й вітчизняного, зокрема регіонального, ринку праці, ключових стейкхолдерів [2, 5, 8, 13].

Отже, необхідними є: міцна інституційна основа для зв'язків між підприємствами й закладами вищої і професійної освіти; розроблення нових моделей синергії науки, освіти й виробництва, які б враховували нові освітні тренди, види діяльності та інноваційний розвиток сегментів ринку праці, а також державне замовлення на підготовку професійних кадрів відповідно до сучасних і перспективних потреб національного ринку праці в робочій силі в умовах війни та повоєнного відновлення України [2, 3, 5, 12]. Основою сучасної інноваційної професійної освіти має бути підготовка фахівців для роботи в майбутньому для потреб економіки країни, прогнозування затребуваних на ринку праці компетентностей і часткових кваліфікацій, навичок soft і hard skills та сфер діяльності, компетенцій для повоєнного відновлення України [7, 8].

Мета. Проаналізувати сучасні підходи до організації та проведення науково-педагогічної практики здобувачів вищої освіти в період воєнного стану.

Методи дослідження: метод системного аналізу; метод аналізу та узагальнення літературних джерел і документальних матеріалів; метод первинного вітчизняного досвіду; метод порівняння та абстрагування.

Результати. Практика студентів є важливим складником процесу підготовки висококваліфікованих фахівців, що полягає в її спрямованості на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами освіти під час навчання, набутті і вдосконаленні ними практичних навичок і вмінь. У процесі проходження різних видів практик відбувається розкриття і розвиток творчого, мотиваційного, лідерського потенціалу особистості в професійній діяльності майбутнього фахівця, напрацювання soft skills (надпрофесійних, гнучких або м'яких навичок), що відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність, професійну комунікацію та не пов'язані з конкретною професійною сферою [7].

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ) практична підготовка здобувачів вищої освіти, набуття ними професійних компетенцій є обов'язковими складниками їхньої професійної підготовки, необхідними для здобуття відповідного освітнього ступеня. Практична підготовка займає 10-12 % загального часу, відведеного на опанування здобувачем вищої освіти освітньо-професійних програм.

Загальна мета практики полягає у підготовці студентів до виконання основних функцій майбутньої фахової діяльності, розвитку професійних компетентностей, формуванні професійних умінь і навичок під час застосування сучасних технологій, професійно значущих рис особистості. Різні види практики дають змогу студентам долучитися до системи організації діяльності за обраним фахом, вивчити досвід роботи провідних фахівців певної галузі, ознайомитися із кращими практиками, реалізувати модель самостійної роботи за індивідуальною освітньою траєкторією на конкретному робочому місці.

У ТНПУ практична підготовка здобувачів вищої освіти передбачає системність, комплексність, послідовність її проведення та ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, акмеологічного та студентоцентрованого підходів.

З урахуванням змушеного переходу на дистанційне навчання, спричиненого пандемією та умовами воєнного стану в Україні, виникла необхідність пошуку й реалізації інноваційних підходів до організації та проведення різних видів практик, добору та впровадження інших форм і методів організації практичної підготовки студентів. Це пов'язано перш за все з тим, що нестандартні умови організації освітнього процесу, складником якого є практика, вимагають зміни формату спілкування, новітніх технологій навчання і викладання. Саме через важливість практики для підготовки конкурентоспроможного на ринку послуг фахівця до її ефективної організації висуваються додаткові вимоги, пов'язані з дотриманням безпечних умов організації освітнього процесу [8].

У ТНПУ серед інноваційних підходів до організації практичної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» виокремлюємо:

1. Розроблене сучасне нормативно-правове та науково-методичне забезпечення практичної підготовки здобувачів освіти, що відповідає соціокультурним та освітнім викликам, потребам ринку праці.

2. Інтегрований підхід до організації видів практик, що передбачає синергію наукового та практичного складників, кожен з яких відображений у змісті практики та звітних документах.

3. Системну, послідовну організацію роботи зі здобувачами освіти щодо практичної підготовки, що включає обов'язкове проведення настановчої конференції на початку практики і звітної конференції після її закінчення, перманентний моніторинг за результатами проходження практики.

Упровадження онлайн-практики як однієї з форм її проведення в умовах дистанційного навчання та воєнного стану зі зміною форм, методів і прийомів роботи.

1. Створення умов для формування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти шляхом самостійного добору ними баз практик відповідно до здібностей та професійних потреб, інтересів.

2. Тісна взаємодія з роботодавцями та ключовими стейкхолдерами з питань формування реєстру баз практичної підготовки, потреб регіонального ринку праці.

3. Проведення публічних, гостьових лекцій провідними фахівцями галузі як підготовчий етап до проведення практики, удосконалення фахової майстерності та педагогічної техніки здобувачів освіти.

4. Організація і проведення практики на базі провідних закладів освіти (установ, організацій), спортивних клубів м. Тернополя і Тернопільської області.

Для організації і проведення різних видів практик у ТНПУ розроблено низку локальних нормативних документів, зокрема «Положення про організацію освітнього процесу», «Положення про дуальну форму здобуття вищої освіти в ТНПУ», «Положення про дистанційне навчання», «Положення про порядок реалізації права здобувачів вищої освіти на вільний вибір навчальних дисциплін», «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», «Положення про організацію та проведення практик здобувачів вищої освіти», «Положення про систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти», «Положення про електронний навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни», «Положення про робочу програму навчальної дисципліни», «Положення про визнання результатів, здобутих у неформальній та інформальній освіті», «Положення про індивідуальний навчальний план здобувача вищої освіти», «Положення про сертифікатні програми», «Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти», «Положення про рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти», Угоди про педагогічну практику, «Концепція розвитку викладання, вивчення та використання іноземних мов здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників в ТНПУ», «Методичні рекомендації до проходження науково-педагогічної практики для здобувачів освіти освітнього рівня «магістр» спеціальності «017 Фізична культура і спорт», «Щоденник практики», Програми практик тощо [14].

Відповідно до навчального плану освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт» здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» проходять науково-педагогічну практику.

Мета науково-педагогічної практики – забезпечення зв'язку між науково-теоретичною і практичною підготовкою магістрів, формування в них системи компетентностей для виконання функцій викладача вищої школи.

Основними завданнями такої практики є:

- ознайомлення із сучасним станом навчальної та виховної роботи у закладах вищої освіти;
- поглиблення і розширення теоретичних знань із спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, набутих у процесі навчання, уміння застосувати їх для вирішення конкретних педагогічних завдань під час практики;
- набуття психолого-педагогічних і методичних умінь викладання відповідних навчальних дисциплін у системі вищої освіти;
- вироблення умінь організації основних форм навчання у вищій школі, застосування сучасних технологій і методів, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента;
- набуття навичок професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією;
- вироблення творчого, дослідницького підходу до майбутньої професійної діяльності;
- визначення структури та основних завдань магістерського дослідження;
- апробація основних теоретичних та практичних рекомендацій магістерської роботи (у формі виступів на конференціях, написанні наукових статей тощо).
- виховання стійкого інтересу до професії викладача закладу вищої освіти, професійний саморозвиток і самонавчання впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Науково-педагогічна практика передбачає реалізацію її наукового і педагогічного складників, кожен з яких знаходить відображення в змісті практики і звітних документах.

Перед початком практики зі здобувачами освіти факультету фізичного виховання ТНПУ проводять *настановчу конференцію*, під час якої відбувається ознайомлення здобувачів освіти із програмою практики, базами практик та особливостями оформлення звітної документації.

Обов'язковим елементом настановчої конференції є *інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час проходження практики*. Вступний інструктаж з охорони праці перед початком практики зі студентами проводиться на організаційних зборах за допомогою хмарного сервісу «Microsoft Teams» платформи «Office 365». В умовах масштабного військового вторгнення Російської Федерації, тривалих ракетно-бомбових та артилерійських ударів по цивільній інфраструктурі, зокрема й по закладах освіти, найголовнішим завданням під час підготовки їх до роботи є забезпечення безпеки працівників та здобувачів освіти. Поряд із традиційними питаннями безпеки під час занять, основ електробезпеки та пожежної безпеки, під час інструктажу студенти

знайомляться з алгоритмом дій після отримання сигналів оповіщення «Увага всім» та «Повітряна тривога», правилами поведінки із вибухонебезпечними предметами, поведінки під час обстрілу стрілецькою зброєю, артобстрілів (зокрема системами залпового вогню), у разі потрапляння в завали, за умов відсутності водопостачання та зникнення українського ефірного мовлення. Додатково студентам роз'яснюють загальні засади безпеки під час радіаційних надзвичайних ситуацій.

Практична підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» проводиться на базах практик, що забезпечують виконання програми практики. *Базами науково-педагогічної практики* є заклади вищої освіти за умови забезпечення ними виконання в повному обсязі навчальних планів і програм практики, безпечних умов для її проведення при наявності відповідних договорів між установами. Визначення баз практики здійснює керівництво університету на основі договорів про співпрацю із закладами освіти незалежно від їх організаційно правових форм і форм власності. Основним базовим об'єктом практики є кафедра теорії і методики олімпійського та професійного спорту. Проте, практика може проводитися також на базі навчально-науково закладів та відповідних профільних кафедр ЗВО, так як здобувачі вищої освіти можуть самостійно обирати базу практики й пропонувати її для використання. Загальний реєстр баз практик складає гарант ОП на основі каталогів та окремо укладених договорів про спільну навчально-виробничу та практичну діяльність. Щороку реєстр баз практик переглядається й оновлюється на офіційному сайті ТНПУ з урахуванням строків дії договорів.

Після закінчення практики студенти спеціальності «017 Фізична культура і спорт» оформлюють і подають на кафедру теорії і методики олімпійського та професійного спорту звітну документацію, здобувача вищої освіти, розвинуті під час вирішення питань, визначених метою і завданням практики.

Звітна документація з практики повинна містити такі складники:

1. Індивідуальний план науково-педагогічної практики, що його підписали здобувач освіти й керівник практики.
2. Звіт про виконання індивідуального плану практики, що його підписали здобувач, керівник практики та науковий керівник закладу освіти, на базі якого студент проходив практику. У звіті студент визначає позитивні сторони науково-педагогічної практики, недоліки, що мали місце в її організації, висловлює пропозиції та побажання щодо покращення практики.
3. План-конспект практичного чи семінарського заняття, що його затвердив науковий керівник або керівник практики.
4. Протокол обговорення навчального заняття, яке проводив практикант.

5. Самоаналіз проведеного заняття.
6. Аналіз відвіданих занять, лекцій.
7. Сценарій спортивно-оздоровчого заходу у ЗВО.
8. Відомість рейтингового оцінювання практики.
9. Відгук керівника (характеристика студента-практиканта) практики від закладу освіти.

Письмовий звіт разом з іншими документами потрібно подати на рецензування керівникові практичної підготовки від кафедри та захистити під час звітної конференції перед комісією у складі науково-педагогічних працівників, зазвичай членів проєктної групи ОПП «Фізична культура і спорт».

Звіт вміщує відомості про виконання здобувачем вищої освіти всіх розділів програми практичної підготовки та індивідуального завдання, питання охорони праці, висновки і пропозиції, список використаної літератури тощо. Звіт оформлюється відповідно до вимог, встановлених програмою практики та методичними рекомендаціями. Основними критеріями оцінювання результатів педагогічної практики є: ступінь сформованості професійно-педагогічних умінь; рівень теоретичного осмислення магістрантами своєї практичної діяльності (її завдань, змісту, методів, результатів, труднощів); рівень професійної та суспільної спрямованості майбутніх викладачів, зокрема інтерес до педагогічної професії, активність, відповідальне і творче ставлення до роботи тощо.

В умовах дистанційного навчання та воєнного стану *комунікація здобувачів освіти* із керівниками практик здійснюється з використанням корпоративної пошти ТНПУ, соціальних месенджерів «Viber», «Telegram», «WhatsApp» та за допомогою хмарного сервісу «Microsoft Teams» платформи «Office 365» (альтернативні варіанти – «Zoom», «Skype», «Google Meet») тощо. На хмарному сервісі «Microsoft Teams» платформи «Office 365» створено вебресурс видів практик, у якому розміщено матеріали здобувачів освіти з виконаними презентаційними індивідуальними завданнями, заповненими індивідуальними планами проходження практики, щоденниками практики, характеристиками-відгуками, звітами студентів про виконання програми практики.

Загальні підсумки практики і заходи щодо їх подальшого вдосконалення обговорюються на *підсумковій конференції*. В умовах тимчасових обмежень організації освітнього процесу підсумкова конференція за участю студентів та комісії з оцінювання практики проводиться на відкритому онлайн-засіданні в дистанційному режимі. Підсумкові оцінки за практику оголошують студентам в день проведення онлайн-засідання та вносять до електронної залікової відомості.

Проходження практики за кордоном відбувається за власним бажанням здобувача вищої освіти. Якщо вимоги практики в Україні не збігаються з

умовами проходження практики за кордоном, здобувач вищої освіти направляється на закордонне стажування, а відповідну практику в Україні проходить за індивідуальним графіком, узгодженим з керівництвом ТНПУ.

Практика та стажування за кордоном здобувачів вищої освіти ТНПУ проводиться в установах та організаціях, з якими встановлено відповідні партнерські стосунки у формі угод (меморандумів), протоколів про наміри, договорів про співпрацю тощо.

Метою практики за кордоном є: закріплення теоретичних знань, які були отримані в процесі навчання, та здобуття закордонного досвіду з майбутньої професії; формування готовності студента до цілісного сприйняття і виконання функціональних обов'язків; оволодіння сучасними методами, формами організації, знаряддями праці в галузі їх майбутньої спеціальності на базах закордонних підприємств, установ, організацій; виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Під час проходження практики за кордоном здобувач вищої освіти повинен виконати індивідуальне завдання, оформити його у формі звіту та захистити на відповідній кафедрі впродовж 10 робочих днів після повернення з практики (стажування). У разі, якщо строки закордонної практики збігаються зі строками практики згідно з навчальним планом, індивідуальне завдання є окремим розділом звіту здобувача вищої освіти про практику. Оцінка за індивідуальне завдання є складником загальної оцінки здобувача вищої освіти за практику.

Висновки. Отже, на сучасному етапі науково-технічного прогресу, в умовах реформування економічних і соціально-особистісних відносин в Україні, нових викликів функціонування закладів освіти, організацій, підприємств різних галузей та різних форм власності виникає потреба в інноваційних підходах до підготовки висококваліфікованих фахівців. Важливу роль у цьому процесі відіграє комплексний, системний підхід до організації професійної підготовки, важливим складником якого є практична підготовка здобувачів вищої освіти. В умовах тимчасових обмежень організації освітнього процесу, спричинених пандемією COVID-19 та умовами воєнного стану, виникла необхідність пошуку й реалізації інших підходів до практичної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти. Організація і проведення різних видів практик в умовах воєнних дій спричинює зміну формату професійної взаємодії викладача і студентів, дотримання безпечних умов організації освітнього процесу, добір та впровадження новітніх форм і методів навчання і викладання.

Список використаних джерел

1. Арефьев, В.Г., & Михайлова, Н.Д. (2015). Самостійна робота студентів під час педагогічної практики. Методичний посібник для студентів факультетів фізичного виховання 4-те вид. перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 120 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». (2014, 1 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Костюкевич, В.М., Шинкарук, О.А., Воронова, В.І., & Борисова, О.В. (2017). Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за ступенями магістра та доктора філософії (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт) Навчальний посібник. Київ: КНТ, 634 с.
5. Кремень, В.Г. (ред.) (2021). Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. (До 30-річчя незалежності України) : монографія. Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
6. Майбутнє ринку праці: протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. (2018). <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>
7. Сидоренко, В. (2020). Професійний розвиток фахівців в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти: ключові компетентності і ресурси : електронний курс. Київ: ДУ «НМЦ «Агроосвіта».
8. Сидоренко, В. В., Кулішов, В. С., & Торба, Н. Г. (2023). Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(1), 1-15. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5110>
9. Шандригось, В.І. (2018). Науково-педагогічна практика. Програма навчальної дисципліни підготовки магістра спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 16 с.
10. Шандригось, В.І., & Ладика, П.І. (2022). Науково-педагогічна практика у підготовці магістрів з фізичної культури і спорту. Практична підготовка здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 12-15.
11. Gresham, J., & Ambasz, D. (2019). Ukraine – Resume Flagship Report : Overview (Ukrainian). Washington,

12. Sydorenko, V., Shorobura, I., Ponomarenko, A., Dei, M., & Dzhus, O. (2020). Application of technologies of formal and non-formal education for continuous professional development of the modern specialist. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*. V.13 n. (32), 1-24. <https://doi.org/10.20952/revtee.v13i32.14729>

13. Sydorenko, V.V., Akhnovska, I.O., Smirnov, S.V., Verbov-skyi, I.A., & Melnychuk, O.V. (2021) Bridging the Digital Divide as a Basic Imperative of a Higher Education Modernization. In *Special Issue: Development of a Market Economy in the context of the Global Financial Crisis : monograph*. Volume 39-9. <https://doi.org/10.25115/eea.v39i9.5798>

14. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/dokumenti-shcho-stosuyutsya-organ-zats-osv-tnogo-protseesu-v-tnpu.php